

حقوق جزای عمومی اسلام

(رشته الهیات و معارف اسلامی)

www.ketab.ir

مؤلف:

دکتر عادل ساریخانی

سرشناسه	:	ساریخانی، عادل
عنوان و نام پدید آور	:	حقوق جزای عمومی اسلام (رشته الهیات و معارف اسلامی)/ مؤلف عادل ساریخانی.
مشخصات نشر	:	تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۹۱.
مشخصات ظاهری	:	دوازده، ۲۰۲ ص.
فروست	:	دانشگاه پیام نور، ۱۸۳۷. دانشکده الهیات و علوم اسلامی؛ ۵/۹۱.
شابک	:	978 - 964 - 387 - 879 - 5
وضعیت فهرست نویسی	:	فبا.
موضوع	:	حقوق جزا (فقه) - آموزش برنامه ای.
شناسه افزوده	:	دانشگاه پیام نور.
رده بندی کنگره	:	۱۳۹۱ ج ۷ اس/۱۹۵ BP
رده بندی دیویی	:	۲۹۷/۳۷۵
شماره کتابشناسی علی	:	۲۷۸۱۸۶۸

دانشگاه پیام نور

حقوق جزای عمومی اسلام

مؤلف: دکتر عادل ساریخانی

ویراستار علمی: دکتر زهرا گواهی

تهیه و تولید: مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: مرکز چاپ و انتشارات دانشگاه پیام نور

شمارگان: ۵۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول (تجدید حروفچینی) اسفند ۱۳۹۱

شابک: ۹۷۸ - ۹۶۴ - ۳۸۷ - ۸۷۹ - ۵

ISBN: 978 - 964 - 387 - 879 - 5

فروش این کتاب فقط از طریق نمایندگی‌های دانشگاه پیام نور مجاز می باشد و فروش

آن در سایر مراکز فروش کتاب موجب تعقیب قانونی فروشنده خواهد گردید

(کلیه حقوق نشر اعم از چاپی، الکترونیکی، تصویری، صوتی و اینترنتی برای دانشگاه پیام نور محفوظ است)

قیمت: ۴۳۰۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار نهم

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و کمک‌درسی (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید محتوا و تجهیزات آموزشی

۱۸	گفتار دوم: سنت
۱۸	الف) مفهوم سنت
۱۸	ب) انواع سنت
۲۰	ج) موقعیت سنت در ارتباط با قرآن
۲۱	گفتار سوم: اجماع
۲۱	گفتار چهارم: عقل
۲۵	فصل دوم: جرم و ارکان آن
۲۷	مبحث اول: مفهوم جرم
۲۷	گفتار اول: مفهوم جرم در حقوق جزای عمومی اسلام
۲۷	الف) مفهوم لغوی جرم
۲۸	ب) تعریف جرم
۲۹	گفتار دوم: ملاک جرم در حقوق جزای عمومی اسلام
۳۲	مبحث دوم: انواع جرائم در حقوق جزای عمومی اسلام
۳۳	گفتار اول: جرائم مستوجب قصاص
۳۴	گفتار دوم: جرائم مستوجب حد
۳۵	گفتار سوم: جرائم مستوجب دیه
۳۷	گفتار چهارم: مجازات‌های مستوجب تعزیر
۳۸	گفتار پنجم: جرائم مستوجب مجازات‌های بازدارنده
۳۹	مبحث سوم: ارکان عمومی جرم در حقوق جزای عمومی اسلام
۳۹	گفتار اول: رکن قانونی جرم
۴۰	گفتار دوم: ادله عنصر قانونی جرم در اسلام
۴۱	الف) اصل قانونی بودن جرم در قرآن
۴۵	ب) ادله اصل قانونی بودن جرم در روایات
۴۷	ج) اجماع
۴۹	د) عقل
۵۰	گفتار سوم: نتایج عنصر قانونی
۵۰	بند اول: عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری
۵۱	بند دوم: ادله قاعده فوق
۵۱	الف) آیات
۵۲	ب) روایات
۵۳	بند سوم: استثنائات قاعده عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری
۵۶	گفتار چهارم: تفسیر قوانین کیفری
۵۶	الف) مفهوم تفسیر
۵۶	ب) ادله لزوم تفسیر مضیق قوانین کیفری
۵۸	گفتار پنجم: قلمرو مکانی قوانین جزایی اسلام

۵۹	الف) اصل صلاحیت سرزمینی
۵۹	ب) صلاحیت شخصی
۶۰	ج) اصل صلاحیت واقعی
۶۱	د) اصل صلاحیت جهانی
۶۱	مبحث چهارم: علل توجیه کننده ی جرم «زوال عنصر قانونی»
۶۲	گفتار اول: دفاع مشروع
۶۲	الف) ماهیت دفاع مشروع
۶۴	ب) شرایط دفاع مشروع
۶۸	ج) احکام دفاع از نفس، ناموس، مال
۷۰	د) حکم دفاع از نفس، ناموس و مال دیگری
۷۰	گفتار دوم: اضطرار
۷۰	الف) مفهوم اضطرار
۷۲	ب) ادله اضطرار
۷۳	ج) اضطرار به قتل یا قطع عضو
۷۳	گفتار سوم: رضایت مجنی علیه
۷۴	گفتار چهارم: حکم قانون و دستور مقام صلاحیت دار
۷۵	الف) حکم قانون
۷۵	ب) امر قانونی و دستور او
۷۶	ج) اطاعت مأمور از دستور مافوق در حقوق اسلام
۷۷	د) ارتکاب جرم برای رعایت قانون اهم
۷۸	گفتار پنجم: عملیات جراحی و درمانی
۷۹	گفتار ششم: تأدیب و تربیت کودکان
۸۱	مبحث پنجم: عنصر روانی جرم
۸۲	گفتار اول: قصد مجرمانه در حقوق اسلام
۸۳	گفتار دوم: خطای جزایی در حقوق اسلام
۸۵	گفتار سوم: قصد و انگیزه مجرمانه
۸۷	گفتار چهارم: قصد در حقوق موضوعه
۹۰	مبحث ششم: عنصر مادی
۹۱	گفتار اول: موضوعاتی که در عنصر مادی از آن بحث می شود
۹۱	الف) مصادیق عنصر مادی جرم
۹۳	ب) مرتکب
۹۳	ج) وسیله
۹۴	د) نتیجه
۹۵	ه) رابطه علیت
۹۶	گفتار دوم: تجری و مقایسه آن با شروع به جرم
۹۶	الف) مفهوم شروع به جرم

۹۷	ب) شرایط شروع به جرم
۹۸	ج) تجری در حقوق اسلامی
۱۰۱	د) مقایسه تجری با شروع به جرم
۱۰۱	ه) جرم عقیم
۱۰۱	و) جرم محال
۱۰۲	ز) مقایسه تجری با جرم عقیم و جرم محال

فصل سوم: در مسئولیت کیفری و ارکان آن و علل رافع مسئولیت کیفری و همکاری در

۱۰۳	ارتکاب جرم
۱۰۵	مبحث اول: مسئولیت کیفری (مجرم)
۱۰۶	گفتار اول: مفهوم مسئولیت کیفری
۱۰۷	گفتار دوم: ارکان رپایه‌های مسئولیت کیفری
۱۰۷	گفتار سوم: مسئولیت کیفری در حقوق اسلامی
۱۰۸	مبحث دوم: علل رافع مسئولیت کیفری
۱۰۸	گفتار اول: مقایسه علل رافع مسئولیت کیفری با علل توجیه‌کننده جرم
۱۱۰	گفتار دوم: مصادیق علل رافع مسئولیت کیفری در حقوق اسلام
۱۱۰	الف) کودکی
۱۱۶	ب) جنون (دیوانگی)
۱۱۹	ج) مستی
۱۲۳	د) اجبار
۱۲۴	ه) اکراه
۱۲۸	و) خواب
۱۳۰	ز) بیهوشی
۱۳۰	ح: اشتباه
۱۳۳	مبحث سوم: همکاری و مساعدت در ارتکاب جرم
۱۳۳	گفتار اول: انواع همکاری در ارتکاب جرم
۱۳۳	الف) مباشر جرم
۱۳۴	ب) شرکت در جرم (شریک)
۱۳۴	ج) سبب جرم
۱۳۵	د) معاونت در جرم
۱۳۶	گفتار دوم: شرکت در جرم
۱۳۶	الف) اصول کلی شرکت
۱۳۸	ب) شرکت در جرائم غیر عمدی
۱۳۹	گفتار سوم: معاونت در جرم
۱۳۹	الف) مفهوم معاونت
۱۴۱	ب) شرایط معاونت

۱۴۲	ج) معاونت در قانون مجازات اسلامی
۱۴۲	د) شرایط و مصادیق معاونت در قانون مجازات اسلامی
۱۴۳	گفتار چهارم: تسبیب
۱۴۳	الف) مفهوم سبب
۱۴۴	ب) اجتماع سبب و مباشر
۱۴۶	ج) اجتماع اسباب
۱۴۸	د) اشتراک در اسباب
۱۴۹	فصل چهارم: مجازات (واکنش در مقابل مجرم)
۱۵۰	مبحث اول: مبنای و طبقه‌بندی مجازات
۱۵۱	گفتار اول: مفهوم مجازات
۱۵۷	گفتار دوم: منشاء مشروعیت مجازات
۱۵۸	گفتار سوم: طبقه‌بندی مجازات‌ها
۱۵۸	الف) طبقه‌بندی مجازات بر مبنای هدف
۱۵۹	ب) طبقه‌بندی مجازات بر اساس صدمه‌ی وارده‌ی بر جانی
۱۶۰	ج) طبقه‌بندی مجازات بر مبنای روابط آنها با یکدیگر
۱۶۱	د) تقسیم مجازات بر اساس موضوع آن
۱۶۱	مبحث دوم: اصول حاکم بر مجازات‌ها
۱۶۱	گفتار اول: اصل قانونی بودن مجازات
۱۶۲	گفتار دوم: اصل شخصی بودن مجازات‌ها
۱۶۲	گفتار سوم: اصل تناسب جرم و مجازات
۱۶۳	گفتار چهارم: اصل فردی بودن مجازات
۱۶۴	گفتار پنجم: اصل تساوی مجازات‌ها
۱۶۵	مبحث سوم: تعیین مجازات
۱۶۶	گفتار اول: تخفیف
۱۶۶	الف) علل تخفیف
۱۷۰	ب) جهات تخفیف
۱۷۲	گفتار دوم: تشدید مجازات
۱۷۳	الف) تعدد
۱۷۳	۱. تعدد در قصاص
۱۷۳	۲. تعدد در دیات
۱۷۳	۳. تعدد در حدود
۱۷۳	۴. تعدد جرائم تعزیری و مجازات‌های بازدارنده
۱۷۵	۵. انواع تعدد
۱۷۵	۵-۱. تعدد اعتبار (معنوی)
۱۷۶	۵-۲. تعدد مادی (واقعی)

۱۷۷	ب) تکرار
۱۷۸	۱. تکرار در حدود
۱۷۹	۲. تکرار در قصاص و دیات
۱۸۰	۳. تکرار در مجازات‌های تعزیری و بازدارنده
۱۸۲	گفتار سوم: سقوط مجازات
۱۸۳	الف) فوت مجرم
۱۸۵	ب) توبه
۱۸۷	ج) عفو یا گذشت متضرر از جرم
۱۹۳	د) اسلام
۱۹۵	هـ) نسخ قانون جزا
۱۹۷	و) مرور زمان (تقادم)
۲۰۱	فهرست منابع و مآخذ

پیشگفتار

هم‌زمان با به‌وجود آمدن جامعه بشری معمای تعارض حقوق و آزادی‌ها از سویی و حل تعارض و حفظ حقوق و آزادی‌ها از سوی دیگر پدیدار می‌شود. در حقیقت حقوق را می‌توان یکی از جلوه‌های اجتماعی در جهت جمع و حل عادلانه تعارض حقوق و آزادی‌ها دانست. برای حل معمای پیش گفته رشته‌های مختلف علم حقوق تأسیس شده است، یکی از این علوم «حقوق جزای عمومی» است. در حقوق جزای عمومی اساساً با سه معما و مسئله مواجه هستیم، که عبارت‌اند از:

۱. جرم چیست و چگونه محقق می‌گردد؟
۲. مسئولیت کیفری چیست و چه کسی باید پاسخ‌گوی اعمال ارتكابی خود از جهت جزایی باشد؟
۳. واکنش اجتماعی در برابر مجرم مسئول چیست و نحوه تعیین آن چگونه است؟

در این نوشته با بهره‌گیری از منابع اصیل اسلامی و آموزه‌های فقهی، تلاش خویش را در حل معماهای فوق به‌کار برده‌ایم در عین حال مطالب به شیوه‌ای حقوق جدید نگاشته شده است یعنی محتوای حقوق جزای عمومی اسلام با قالب حقوق جزای عمومی مدرن و کلاسیک بیان شده است. تا با توجه به نیازهای روز، برای دانش‌پژوهان محترم کاربرد بیشتری داشته باشد بنابراین افزون بر تحلیل مطالب با استفاده از منابع اسلامی، مصادیق عینی و عملی آن با استناد به قوانین جمهوری اسلامی ایران مورد توجه قرار گرفته است و چون هدف از نگارش این اثر استفاده از آن

به عنوان منبع درس دو واحدی است از بیان تفصیلی مطالب پرهیز شده است. با توجه به اهداف و سؤال‌های فوق، مطالب این اثر در چهار فصل ارائه شده است.

در فصل نخست واژه‌شناسی و تعریف و مبانی و منابع و فایده و اهداف حقوق جزای عمومی اسلام تبیین شده است.

در فصل دوم، جرم و ارکان آن و انواع جرائم و ملاک جرم بودن عمل و اصل قانونی بودن جرم و نتایج آن و قاعده‌ی عطف به ماسبق نشدن قوانین کیفری و استثنائات آن و علل توجیه‌کننده جرم و مراحل مختلف مسیر مجرمانه و احکام آن از قبیل قصد، اعمال مقدماتی، شروع به جرم، جرم عقیم و محال و کامل مورد بحث قرار گرفته است.

در فصل سوم مسئولیت کیفری و ارکان آن و علل رافع مسئولیت کیفری از قبیل؛ کودکی، جنون، مستی، خواب، بیهوشی و... مورد بحث قرار گرفته و میزان دخالت و نقش هر یک از مباشر، معاون، مسبب شریک در تحقق جرم و مسئولیت هر یک بیان گردیده است.

در فصل چهارم نیز مجازات و شیوه‌ی واکش در مقابل جرم و مجرم و مبانی و منشأ مشروعیت مجازات و طبقه‌بندی آن و اصول حاکم بر آن در حقوق اسلام تحلیل شده است و در نهایت اعمال قاعده تخفیف و تشدید در تعیین مجازات و علل سقوط مجازات را در حقوق اسلام مورد بحث قرار داده‌ایم.